

14. Shadrin V.YU. *Matematicheskaya odarennost' shkol'nika kak social'no-pedagogicheskij fenomen // Uspekhi sovremennogo estestvoznaniya.* – 2008. – № 2. – S. 84-85; URL: <https://natural-sciences.ru/ru/article/view?id=9457>

15. SHCHukina, G.I. *Pedagogicheskie problemy formirovaniya poznavatel'nyh interesov uchaschihsya / – M.: Pedagogika, 1988. - 208 s.*

16. Yurkevich V.S. *Opyt razvitiya kreativnosti u odarenyh detej i podrostkov // Narodnoe obrazovanie, №2, 2001 g.*

МРНТИ 14.25.05

<https://doi.org/10.51889/2022-1.1728-5496.29>

Жүсіп Э.М., *¹ Сайдахметов Б.,¹ Умирзахова Г.А. ²

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

²М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті

Шымкент, Қазақстан

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ӘМБЕБАП ОҚУ ӘРЕКЕТТЕРІНЕ ҚҰРЫЛЫМДЫҚ СИПАТТАМА

Аңдатпа

Мақалада бастауыш сынып оқушыларының әмбебап оқу әрекеттерін қалыптастыру бойынша теориялық талдаулар жасалады. Талдауларға сүйеніп, ӘОӘ-нің төрт түрі: жеке әмбебап оқу әрекеті, реттеуші әмбебап оқу әрекеті, танымдық әмбебап оқу әрекеті, коммуникативтік әмбебап оқу әрекеттеріне құрылымдық сипаттама беріледі. Олардың мәні философиялық, педагогикалық және психологиялық тұрғыдан мазмұндалады. ӘОӘ қалыптастырудың құралы саралап оқыту екендігі негізге алынады. «Саралау», «саралап оқыту» түсініктеріне контент-талдау ұсынылады. Нәтижесінде, ӘОӘ-ден күтілетін нәтижелер бірнеше педагогикалық бағдарларды көздеп, бастауыш сынып оқушысында болатын сапаларға талдау беріледі. Олар: тұлғаның дамуы, қарым-қатынас мәдениеті, зерттеушілік мәдениеті, өзін-өзі дамыту. Қорытындыда ӘОӘ-нің бүгінгі қолданбалы жайы баяндалып, оны күшейтуге ұсыныстар хабарланады.

Түйін сөздер: жеке әмбебап оқу әрекеті, реттеуші әмбебап оқу әрекеті, танымдық әмбебап оқу әрекеті, коммуникативтік әмбебап оқу әрекеті, саралау, саралап оқыту, педагогикалық бағдар.

Жүсіп Э.М., ¹ Сайдахметов Б.,¹ Умирзахова Г.А. ²

¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая

г. Алматы, Казахстан

²Южно Казахстанский университет имени М.Ауезова

Шымкент, Казахстан

СТРУКТУРНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА УНИВЕРСАЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ДЕЙСТВИЙ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация

В статье проводится теоретический анализ формирования универсальных учебных действий младших школьников. Исходя из анализа, дается структурная характеристика четырех видов УУД: индивидуальная универсальная учебная деятельность, регулятивная универсальная учебная деятельность, познавательная универсальная учебная деятельность, коммуникативная универсальная учебная деятельность. Их сущность излагается философски, педагогически и психологически. Исходя из того, что инструментом формирования УУД является дифференцированное обучение. Предлагается контент-анализ понятий «дифференциация», «дифференцированное обучение». В результате, ожидаемые результаты от УУД

предусматривают несколько педагогических ориентиров и дают анализ качеств, имеющихся у учащегося начальных классов. Это: развитие личности, культура общения, исследовательская культура, саморазвитие. В заключении будет изложено сегодняшнее прикладное состояние УУД и озвучены предложения по его усилению.

Ключевые слова: индивидуальная универсальная учебная деятельность, регулятивная универсальная учебная деятельность, познавательная универсальная учебная деятельность, коммуникативная универсальная учебная деятельность, дифференциация, дифференцированное обучение, педагогическая ориентация.

Zhussip E.M.,¹ Saidahmetov B.S.,¹ Umirzakhova G.A.²

¹Abai Kazakh national pedagogical university, Almaty, Kazakhstan

²M. Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan

STRUCTURAL CHARACTERISTICS OF UNIVERSAL EDUCATIONAL ACTIVITIES OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Abstract

The article provides a theoretical analysis of the formation of universal educational actions of younger schoolchildren. From the analysis, a structured characteristic of four types of UUD is given: individual universal educational activity, regulatory universal educational activity, cognitive universal educational activity, communicative universal educational activity. Their existence is stated philosophically, pedagogically and psychologically. From the fact that the tool for the formation of UDC is differentiated training. A content analysis of the concepts of «differentiation» and «differentiated learning» is proposed. As a result, the expected results from the UDC provide for several pedagogical orientations and provide an analysis of the quality available to primary school students. These are: personal development, communication culture, research culture, self-development. In conclusion, the current applied state of the DMS will be outlined and proposals for its strengthening will be voiced.

Keywords: individual universal learning activity, regulatory universal learning activity, cognitive universal learning activity, communicative universal learning activity, differentiation, differentiated learning, pedagogical orientation.

Кіріспе. Бастауыш сынып оқушыларының жаңа білімді өз бетінше сәтті меңгеруі, оны дербес ұйымдастыруды қоса алғанда, іскерліктер мен құзыреттіліктерді қалыптастыру қабілеті, яғни оқу қабілеті әмбебап оқу әрекеттері жалпыланған іс-әрекеттер ретінде білім алушыға әртүрлі пәндік салаларда да, оқу әрекетінің құрылымында да кең бағдарлау мүмкіндігін ашатындығымен қамтамасыз етіледі. Оның мақсатты бағытын, құндылық-семантикалық және операциялық сипаттамаларын түсінуді қамтиды. Осылайша, оқу қабілетіне қол жеткізу оқушылардың оқу іс-әрекетінің барлық компоненттерін толық меңгеруін болжайды. Олар: оқу әрекеттері мен операциялары (тақырып бойынша оқытуды бағдарлау, материалды түрлендіру, бақылау және бағалау) болып отыр. Оқу қабілеті – оқушылардың **пәндік білімдерін** игерудің тиімділігін қарастыруға, дағдылар мен құзыреттерді қалыптастыруға саралау арқылы келудің маңызды факторы.

Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңының 1-бап, 6 - тармағында: «...білім алушылардың мүдделерін, бейімділігі мен қабілеттерін ескере отырып, оқытуды саралау және даралау процесі, білім беру процесін ұйымдастыру» деп көрсетіледі. Мұндағы оқыту – оқушылардың *білімдерді, машықтарды, дағдыларды және құзыреттерді иеленуі, қабілеттерді дамыту, білімдерін күнделікті өмірде қолдану тәжірибесін иеленуі және бүкіл өмір бойы білім алуға ынталануын қалыптастыру* жөніндегі қызметін ұйымдастырудың мақсатты бағытталған үдерісі екендігі анық. Ендеше, оқушылардың әрекетке бейімін ескеру ең алдымен білім негізі қаланатын бастауыштан бастау алуы қажет. Ал ол тұста басты құрал оқытуды *саралау* бола алады [1].

Жаңартылған білім мазмұнына көшуде нормативтік-құқықтық базаның біршама өзгертулермен толықтырылғанын білеміз. Бұл тұрғыда Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 23 тамыздағы №1080 қаулысымен бекітілген ЖББ МЖМС (ҚР Үкіметінің 13.05.2016 №292 өзгертулермен)білім алушылардың дайындық деңгейіне бері летін жалпы ережелердің бірі ретінде дескрипторлар (descriptors) «... білім алушылардың білімнің тиісті деңгейін(сатысының) аяқтағанда игеріп шығатын білім, білік, дағды және құзыретінің деңгейлері мен көлемінің сипаттамасы», - деп көрсетіледі [2].

Құжатты талдай келе, Қазақстан Республикасының бастауыш білім берудің жалпыға міндетті мемлекеттік стандартының негізінде жаңартылған бастауыш білім беру мазмұнының тұжырымдамалық негіздері:

- Қазақстан Республикасының бастауыш білім берудің жалпыға міндетті мемлекеттік стандартын ендіру жағдайында білім беру процесін жобалаудың функционалдық негіздері;

- бастауыш білімді дамытуда психологиялық-педагогикалық ілеспелеудің қазіргі бағыттарына жаңа көзқарастың туындауы негізге алынуы қажет.

Саралап оқыту – бастауыш сынып оқушыларының әмбебап оқу әрекеттерін қалыптастырудың құралы деуге негіз бар. Себебі, республикалық жағдайда 2015-2016 оқу жылынан бастап еліміздегі орта білім беру жүйесі кезең-кезеңмен жаңартылған білім беру бағдарламасына көшті.

Жаңартылған білім беру бағдарламасына толықтай көшуде алғашқы кезеңдер өз қиындығын туғызумен қатар бастауыш сынып пәндерін оқытуда біршама міндеттерді шешуді көздейді. Бастауыш білімнің жаңартылған білім мазмұнына көшуде мақсат, міндеттері және оқудан күтілетін нәтижелерге жетуді көздейтін бастауыштың жаңартылған білім беру бағдарламасы жасақталды. Жаңартылған бағдарламаның *міндеттері*:

-бастауыш сынып пәндері бойынша жаңартылған білім беру бағдарламасының құрылымымен, ондағы **материалдардың күрделілігінің өсу ретімен, мазмұнымен** және мақсаттарымен таныстыру;

-бастауыш сынып пәндері бойынша жаңартылған білім беру бағдарламасына сәйкес келетін **педагогикалық тәсілдерді түсінуін және қолдана білуін** қамтамасыз ету;

-бастауыш сынып пәндері бойынша жаңартылған білім беру бағдарламасындағы **оқу мақсаттарына қол жеткізу мақсатына критериялды бағалау жүйесін түсініп**, қолдана білуін қамтамасыз ету;

-мұғалімдердің бойында орта білім мазмұнын жаңарту жағдайында бастауыш сынып пәндері бойынша жаңартылған білім беру бағдарламасын **іске асыру үшін қажетті дағдыларды** қалыптастыру.

Жоғарыда ұсынылған жаңартылған білім беру бағдарламасының міндеттеріне назар аударсақ, бағдарламаға сәйкес келетін *педагогикалық тәсілдерді* түсіну және оны қолдана алу бар. Жаңартылған білім беру бағдарламасының қолданбалы аспектілері (ОМЖ, ҚМЖ) күнделікті сабақ үдерісін ұйымдастыруда дами түсетіні белгілі. Алайда, бастауыш сынып мұғалімдері қысқа мерзімді жоспарлауда бағдарлама міндеттерінде көрсетілген педагогикалық тәсілдерді ұтымды қолдануы басты мәселе. Педагогикалық тәсілдердің бірі оқытуды *саралау тәсілі* болмақ. Ал саралап оқыту бастауыш сынып оқушыларының әмбебап оқу әрекетін қалыптастырудағы назар аударарлық тәсіл [3].

Бұл орайда әрбір білім алушы тұлғаның(оқушының) әмбебап оқу әрекетін қалыптастырудың тарихы философтардан бастау алады. Әмбебап әрекеттер жайлы философтардың пікірлеріне талдау жасауда, оларды бірнеше топтарға бөліп қарастырдық. Олар:

-*біріншілер*, «Сөз өнерінің пайдалылығы таным деңгейіне тура пропорционалды»; «Логиканың міндеті дефинициялар (анықтамалар) мен универсалийлер туралы бос сөз айту емес, **білімнің әрбір саласын логикалық құралмен жабдықтаумен** сипатталады» деген философиялық тарифтерді ұстанды (Авиценна, Иоанн, Цицерон және т.б.) [4];

-*ал енді кейбір философтар қатары*, «...іс жүзінде біз әмбебап қағидаттарды өз бойымызда бар бастамамыздың арқасында емес, біздің жалпыға жататынымыздың арқасында қалыптастыра аламыз. Егер ол жекеленген (индивидуалданған) болса, онда оған **әмбебаптыққа**

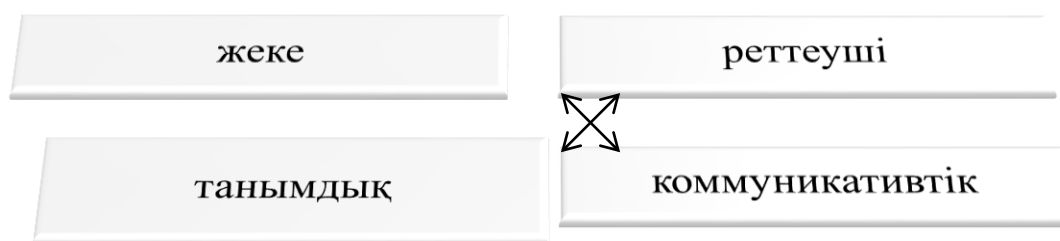
(универсалдыққа), демек білімге де жол ашылар еді. Осылайша, адамзат өзінің материяға қатыссыз парасаттылығымен тұтас. Және қандай жеке таным туралы қандай мағынада айтуға болады? Ықтимал парасат әлеуеттен әрекетке көшу үдірісінде таниды, сондықтан да ол арқашанда белсенді бола отырып, басқаларды белсенділікке шақыратын таңғажайып ақылды қажет етеді. Барлық әлеуетті тіршілікті қозғалысқа келтіретін әлем секілді, ой барлық мінсізді материалды парасат қабылдай алатындай қозғалысқа келтіреді. Бірақ, белсенді парасат тікелей әлеуетті парасатқа әсер етпейді, алайда *әмбебаптықтың әлеуетті формаларын* ғана қабылдауға мүмкіндік беретін **қиял мен елес, ақыл** арқылы енеді» деп беріледі (Аристотель, Аверроэс және т.б.) [5].

Тұлғаның әмбебап оқу әрекетін сипаттаудағы философиялық тарифтер бізге бірнеше білімдік әрекеттерді ашуға мүмкіндік береді. Мысалы, логика, таным, қарым-қатынас, реттеу-жинақылық т.б.

Жалпы алғанда, бастауыш сынып оқушыларының әмбебап оқу әрекетін саралап оқыту негізінде қалыптастыру біздің мақаламыздың басты инструментарийі болады. Сондықтан осы мақалада бастауыш сыныптарда саралап оқыту, оқушының әмбебап оқу-әрекеті, оның құрылымдық сипатына талдау жасалады.

Зерттеу әдістері. Мақаламызда саралап оқытуда, бастауыш сынып оқушыларының әмбебап оқу әрекетін қалыптастыруда қажетті құрылымдық жүйелерге сипаттама беріледі. Мұндағы *теориялық әдістер:* жинақтау, сипаттау, контент-талдау, бейнелеу, құрылымдау және т.б.; ал *эмпирикалық әдістер:* әмбебап оқу әрекетін қалыптастыруға арналған бағдарларды ұсыну, нәтижелерді талдау болады.

Біз, ең алдымен оқытудағы әмбебаптық, әмбебап оқу әрекеті, оның құрылымдық сипатына талдауларды төмендегідей көрсетеміз. Әмбебап оқу әрекеттері біздің талдауларымызда төрт түрі қарастырылады. Олар: **жеке** әмбебап оқу әрекеті, **реттеуші** әмбебап оқу әрекеті, **танымдық** әмбебап оқу әрекеті, **коммуникативтік** әмбебап оқу әрекеттері болады (1-суретте).

Сурет 1. Әмбебап оқу әрекеті түрлері

Жеке әмбебап оқу әрекеттері бастауыш сынып оқушыларында жас ерекшеліктерді ескере отырып, құндылық-мағыналық бағдарын (іс-әрекеттер мен оқиғаларды қабылданған этикалық қағидаттармен байланыстыра білу, моральдық нормаларды білу және мінез-құлықтың адамгершілік аспектісін ажырата білу) және әлеуметтік рөлдер мен тұлғааралық қатынастарда бағдарлауды қамтамасыз етеді [6]. Оның құрылымы келесідей:

- жеке, білімдік, өмірлік **өзін-өзі анықтау**;

- мағыналық қалыптастыру, яғни білім алушылардың оқу іс-әрекетінің мақсаты мен оның **уәжі**, басқаша айтқанда, **оқу нәтижесі** мен іс-әрекетті не үшін жүзеге асыратыны арасындағы байланысты орнату;

- адамгершілік-этикалық **бағдарлау**, оның ішінде жеке адамгершілік таңдауды қамтамасыз ететін игерілетін **мазмұнды бағалау** (әлеуметтік және жеке құндылықтарға сүйене отырып) және т.б.

Реттеуші әмбебап оқу әрекеттері бастауыш сынып оқушыларына өздерінің оқу қызметін ұйымдастыруды қамтамасыз етеді. Оның құрылымына мыналар жатады:

-**мақсат қою** білім алушылар бұрыннан білетін және игерген және әлі **белгісіз нәрсені байланыстыру** негізінде оқу тапсырмасын белгілеу ретінде;

-жоспарлау-түпкілікті нәтижені ескере отырып, аралық **мақсаттардың реттілігін** анықтау;

-іс-қимылдардың жоспары мен реттілігін құру;

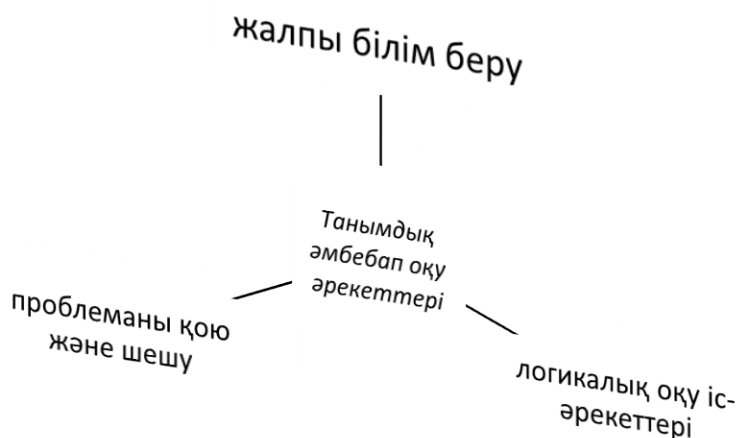
-болжау-нәтиже мен білімді игеру деңгейін, оның уақытша сипаттамаларын күту;

-айырмашылықтарды анықтау мақсатында әрекет ету тәсілі мен оның нәтижесін берілген эталонмен салыстыру нысанындағы бақылау;

- түзету, нақты іс-әрекет және оның нәтижесі сәйкес келмеген жағдайда іс-қимыл жоспары мен тәсіліне қажетті толықтырулар мен түзетулер енгізу; Осы нәтижені бастауыш сынып оқушыларының, мұғалімнің, серіктестердің өзі бағалауына сүйене отырып, өз қызметінің нәтижесіне өзгерістер енгізу;

-**бағалау** – білім алушылардың білгендерін және тағы да білгендерін білу, меңгерудің сапасы мен деңгейін сезіну; жұмыс нәтижелерін бағалау;

- **өзін-өзі реттеу күштер мен энергияны жұмылдыру, ерікті күш салу** (мотивациялық қақтығыс жағдайында таңдау) және кедергілерді жеңу мүмкіндігі ретінде.

Сурет 2. Танымдық әмбебап оқу әрекеттері түрлері

Танымдық әмбебап оқу әрекеттерінің құрылымы мыналарды қамтиды:

А) жалпы білім беру; Б) логикалық оқу іс-әрекеттері; В) проблеманы қою және шешу (2-суретте).

Ендеше біз, танымдық әмбебап оқу әрекеттері түрлеріне жеке-жеке сипаттама берейік.

Жалпы білім беретін әмбебап әрекеттер(ТЭОӘ-1):

-танымдық мақсатты өз бетінше таңдау және тұжырымдау;

-қажетті ақпаратты іздеу және бөлу; ақпараттық іздеу әдістерін, оның ішінде компьютерлік құралдардың көмегімен қолдану;

-білімді құрылымдау;

-ауызша және жазбаша түрде сөйлеу тілінің саналы және ерікті құрылысы;

-нақты жағдайларға байланысты міндеттерді шешудің неғұрлым тиімді тәсілдерін таңдау;

-әрекет ету тәсілдері мен шарттарының рефлексиясы, үдерісті және қызмет нәтижелерін бақылау және бағалау;

-мағыналық оқу оқу мақсатын ұғыну және мақсатына қарай оқу түрін таңдау ретінде; әр түрлі жанрдағы тыңдалған мәтіндерден қажетті ақпаратты алу; негізгі және қосымша ақпаратты анықтау; көркем, ғылыми, публицистикалық және ресми-іскерлік стильдердің мәтіндерін еркін бағдарлау және қабылдау; бұқаралық ақпарат құралдарының тілін түсіну және барабар бағалау;

-мәселені тұжырымдау және тұжырымдау, шығармашылық және іздеу сипатындағы мәселелерді шешуде қызмет алгоритмдерін өз бетінше құру.

Жалпы білім беретін әмбебап іс-қимылдардың ерекше тобын **символдық әрекеттер** құрайды:

-модельдеу-объектіні сезімтал формадан модельге түрлендіру, онда объектінің маңызды сипаттамалары ерекшеленеді (кеңістіктік-графикалық немесе символдық);

-берілген пәндік аймақты анықтайтын жалпы заңдарды анықтау үшін модельді түрлендіру.

Логикалық әмбебап әрекеттер(ТӘОӘ-2):

- белгілерді (Елеулі, маңызды емес)анықтау мақсатында объектілерді талдау;

-синтез-бүтін бөліктерді құрастыру, оның ішінде жетіспейтін компоненттерді толықтыра отырып, өздігінен аяқтау;

- объектілерді салыстыру, сериялау, жіктеу үшін негіздер мен критерийлерді таңдау;

-тұжырымға келтіру, салдарды шығару;

-себеп-салдар байланысын орнату, объектілер мен құбылыстардың тізбегін ұсыну;

-логикалық ойлау тізбегін құру, талдау; растаудың ақиқаты;

-дәлелдеу;

-гипотезаларды ұсыну және оларды негіздеу.

Қою және шешу(ТӘОӘ-3):

-мәселені тұжырымдау;

-мәселелерді шешудің өзіндік тәсілдерін құру;

-шығармашылық және іздеу сипаты.

Коммуникативтік әмбебап оқу әрекеттері әлеуметтік құзыреттілікті және басқа оқушының, қарым-қатынас немесе әрекет бойынша серіктестердің ұстанымдарын ескеруді; тыңдау және диалогқа кіру қабілетін; проблемаларды ұжымдық талқылауға қатысуды; құрдастар тобына бірігуді және құрдастарымен және ересектермен өнімді өзара іс-қимыл мен ынтымақтастық құруды қамтамасыз етеді.

Коммуникативті әрекеттердің құрылымына мыналар жатады:

-мұғаліммен және құрдастарымен оқу ынтымақтастығын жоспарлау-қатысушылардың мақсатын, функцияларын, өзара әрекеттесу тәсілдерін анықтау;

- сұрақтар қою-ақпаратты іздеу және жинаудағы бастамашыл ынтымақтастық;

-жанжалдарды шешу-мәселені анықтау, анықтау, жанжалды шешудің балама тәсілдерін іздеу және бағалау, шешім қабылдау және оны жүзеге асыру;

- серіктестің мінез-құлқын басқару-бақылау, түзету, оның әрекеттерін бағалау;

-коммуникацияның міндеттері мен шарттарына сәйкес өз ойын толық және дәл жеткізе білу; ана тілінің грамматикалық және синтаксистік нормаларына, заманауи коммуникация құралдарына сәйкес сөйлеудің монологиялық және диалогтік формаларын меңгеру.

Жоғарыда талданған әмбебап оқу әрекеттері саралау тәсілі арқылы жүзеге асырылады, нақтырақ айтсақ, саралап оқыту әмбебаптықты жүзеге асырудың бірден-бір құралы. Ендеше, біз саралап оқытуға байланысты ғалымдардың еңбектерін талдаймыз.

Қазіргі уақытта жаңартылған білім беру мазмұны жағдайында бастауыш сынып мұғалімдерінің тәжірибесінде көптеген өзгерістер орын алуда. Бұл өзгерістер мұғалімнің тәжірибесін дамытуға бағытталған. Сабақ үдерісін жоспарлау мен оқытуда саралаудың маңыздылығы артып отыр.

Педагогикалық сөздікте саралап оқыту (саралау) латынның («difference») «*дифференциация*» сөзінен шыққан және бір тақырыпты әртүрлі бөліктерге, нұсқаларға, кезеңдерге бөлу арқылы жіктеуді, саралауды білдіреді, ал француз тілінде («differentiation») «*ажырату*» айырмашылық пен ерекшелікті білдіреді [7].

Л.В. Занковтың (1963) басшылығымен әр оқушы үшін оның даму әсерін арттыру мақсатында оқыту жүйесін өзгертуге алғашқы талпыныстардың бірі жасалған болатын. Оқытуды саралаудың негізгі параметрі және балаға жеке көзқарастың негізі *оқу материалын игерудің жетістік деңгейі* болды. Бұл тәсіл сабақтың оқу формасын ұйымдастыруда: мұғалімнің оқушылар арасындағы әртүрлі деңгейдегі топтармен бір уақытта жұмыс істеуі, әр сабаққа әр түрлі деңгейдегі тапсырмаларды әзірлеу, бағалаудың әртүрлі критерийлерін

қолдануды айтарлықтай өзгерістерді қажет етті. Біздің пайымдауымызша, автордың ғылыми мектебінде жүргізілген бірқатар зерттеулер оқытуды саралаудың бұл түрінің тиімді екендігін көрсетті. Алайда, бұл балалар арасындағы айырмашылықтың бір ғана параметрімен шектелген және бастауыш сынып оқушысының сыныптағы ыңғайлы жағдайға және оқу материалындағы алға жылжу қарқынына деген қажеттіліктерін белгілі бір дәрежеде қанағаттандыра алады [8].

Репкина Г. В., Заика Е. В. бойынша **оқытуды саралау** – қандай да бір белгілері (мазмұны, оқу талаптарының деңгейі, қызығушылықтары, оқыту нысандары және т.б.) бойынша ерекшеленетін салыстырмалы түрде тұрақты, сондай-ақ күнделікті сабақ үдерісінде уақытша оқу топтарын құру. Ғалымдардың зерттеулеріне сүйенсек, жаңартылған білім беру бойынша бастауыш сыныптағы оқушының әрбірінің танымдық білім деңгейі, қабілеттілігі, білімді қабылдау мотиві және т.б. ескерілетіндігі негізге алынады [9].

С. А. Тюрикованың дифференциациясы – бұл әр оқушы жалпы білім берудің белгілі бір **минимумын игеріп**, жалпыға бірдей қолайлы және *бейімделу мүмкіндігін қамтамасыз ететін, үнемі өзгеріп отыратын* жағдайда оның бейімділігіне сәйкес келетін бағыттарға басымдық беру құқығы мен кепілдендірілген мүмкіндігіне ие болатын оқыту жүйесі. Г.В.Дорофеевтің пікірінше, бастауыш сынып оқушыларының білім алу барысындағы өзгермелі фоны(дамуға, білуге құлшыныс) басшылыққа алынады [10].

Оқытуды саралауды оқушылардың қабілеттерін, қызығушылықтарын дамытуға, олардың шығармашылық мүмкіндіктерін анықтауға бағытталған процесс ретінде қарастырады. Зерттеулерге сүйенсек, бұнда бастауыш сынып оқушыларының қабілет деңгейі назарға алынып, қызығушылықтары жоғары деңгейді ұстайды, бұл өз кезегінде балалардың кез-келген пәндегі білімді қабылдауы мен өңдеуіндегі шығармашылық мүмкіндіктерін анықтап береді [11].

Зерттеу нәтижелері. Бүгінгі зерттеулер көрсетіп отырғанындай, ашық уикипедияда **«саралап оқыту»** түсінігі: саралап оқыту – орта мектепте оқыту тәсілі. Орта [мектептегі](#) оқу жоспары мен бағдарламасын оқушылардың бейімі мен қабілетіне, білім деңгейіне қарай жіктеу. Саралап оқыту оқушылардың білімін жан-жақты дамытуды, оларды қызықтыратын ғылым мен техника саласынан білімін жетілдіруді, сондай-ақ қандай да бір пәнге бейімдеуді көздейді. Мұндай оқыту арнаулы мектепте, сыныпта, сынып ішіндегі топта жүзеге асырылады. Саралап оқыту білім деңгейі әр түрлі оқушыларды топтарға жіктеп, әр топты өз деңгейіне сай оқытып, білімін одан әрі жетілдіру үшін қолданылады.

Кесте 1 – «Саралау», «саралап оқыту» түсініктеріне контент-талдау

Зерттеу көздері	Анықтамасы	Негізгі ой
Педагогикалық сөздік	Саралап оқыту (саралау) латынның («difference») «дифференциация» сөзінен шыққан және бір тақырыпты әртүрлі бөліктерге, нұсқаларға, кезеңдерге бөлу арқылы жіктеуді, саралауды білдіреді, ал француз тілінде («differentiation») «ажырату» айырмашылық пен ерекшелікті білдіреді.	- <i>тақырыпты әртүрлі бөліктерге, нұсқаларға, кезеңдерге бөлу арқылы жіктеу.</i>
Л.В. Занков	Оқытуды саралаудың негізгі параметрі және балаға жеке көзқарастың негізі оқу материалын игерудің жетістік деңгейі. мұғалімнің оқушылар арасындағы әртүрлі деңгейдегі топтармен бір уақытта жұмыс істеуі, әр сабаққа әр түрлі деңгейдегі тапсырмаларды әзірлеу, бағалаудың әртүрлі критерийлерін қолдану	- <i>жетістікке жету деңгейі, әр түрлі деңгейдегі тапсырмалар дайындау.</i>
Репкина Г. В. Заика Е. В.	Оқытуды саралау – қандай да бір белгілері (мазмұны, оқу талаптарының деңгейі, қызығушылықтары, оқыту нысандары және т.б.) бойынша ерекшеленетін салыстырмалы	- <i>салыстырмалы оқыту.</i>

	түрде тұрақты, сондай-ақ күнделікті сабақ үдерісінде уақытша оқу топтарын құру	
Тюрикова С.А.	Дифференциациясы – бұл әр оқушы жалпы білім берудің белгілі бір минимумын игеріп, жалпыға бірдей қолайлы және бейімделу мүмкіндігін қамтамасыз ететін, үнемі өзгеріп отыратын жағдайда оның бейімділігіне сәйкес келетін бағыттарға басымдық беру құқығы мен кепілдендірілген мүмкіндігіне ие болатын оқыту жүйесі.	-қолайлы мүмкіндіктерге басымдық беруді көздейтін оқыту жүйесі.

Теориялық талдауларды қорыта келгенде: *«саралап оқыту дегеніміз – мұғалім оқу процесінде маңызды болып табылатын белгілі бір жалпы ерекшеліктерге байланысты топтастырылған оқушылар тобымен (біртекті топпен) жұмыс жүргізетін оқу процесін ұйымдастыру түрі»* деп нақтылаймыз.

Дискуссия. Нәтижелерді талдау. Бастауыш сыныпта саралап оқыту арқылы оқушылардың әмбебап оқу әрекеттерін игерудегі нәтижелер төмендегідей қорытындыланады.

Кесте 2 – ӘОӘ-нен күтілетін бағдарлар мен нәтижелер сипаты

№	Бағдарлар	ӘОӘ-нің нәтижесі
1	Тұлғалық бағдарлар	тұлғаның дамуы
2	Педагогикалық бағдарлар	өзін-өзі тәрбиелеу және өзін-өзі ұйымдастыру
3	Ғылыми бағдарлар	зерттеу мәдениеті
4	Коммуникативтік бағдарлар	қарым-қатынас мәдениеті

Кестедегі бағдарларды талдауда тұлғалық бағдар танымдық әмбебап оқу әрекеттерін саралауда бастауыш сынып оқушысында ішкі ұстанымы, оқу және танымдық уәждерді қоса алғанда, оқу іс-әрекетінің барабар уәждемесі, моральдық нормаларға бағдарлану және оларды орындау қалыптасатын болады.

Келесі, педагогикалық бағдар, реттеуші әмбебап білім беру іс-әрекеттерін саралауда бастауыш сынып оқушыларының өз жұмысын ұйымдастыруға бағытталған оқу іс-әрекеттерінің барлық түрлерін, соның ішінде оқу мақсаты мен міндетін қабылдау және сақтау, оны іске асыруды жоспарлау, олардың әрекеттерін бақылау және бағалау, олардың орындалуына тиісті түзетулер енгізу қабілеттерін игереді.

Ғылыми бағдар, танымдық оқу әрекеттері саласында түлектер хабарламаларды және олардың маңызды компоненттерін-мәтіндерді қабылдауды және талдауды, символдық құралдарды қолдануды үйренеді, оның ішінде модельдеу әрекетін, сонымен қатар логикалық әрекеттер мен операциялардың кең спектрін, соның ішінде есептерді шешудің жалпы әдістерін игереді.

Коммуникативтік бағдар, атынан байқап тұрғандай, коммуникативті әмбебап білім беру әрекеттері бойынша бастауыш сынып оқушыларында әңгімелесушінің позициясын ескеру, мұғаліммен және құрдастарымен ынтымақтастық пен оны ұйымдастыру және жүзеге асыру, ақпаратты дұрыс қабылдау және беру, пәндік мазмұны мен қызмет жағдайларын хабарламаларда көрсете алады, олардың маңызды компоненттері мәтіндер болып табылады.

Қорытынды. Әмбебап оқу әрекеттерін қалыптастыру білім беру үдерісінің маңызды міндеті болып табылады және жалпы білім берудің іргелі ядросының ажырамас бөлігі болып табылады.

Әмбебап оқу іс-әрекеттерінің қалыптасу деңгейі білім беру үдерісінің сатыларына сәйкес жалпы білім беру мазмұнын игеру нәтижелеріне қойылатын талаптарда көрініс табады. Әмбебап оқу іс-әрекеттерін дамыту оқушылардың оқу пәндерінің пәндік мазмұнын игеруінің табыстылығының психологиялық негізін құрайды.

Қазіргі уақытта мектепте оқыту практикасында білім беру үдерісінің психологиялық құрамдас бөлігі ретінде әмбебап оқу әрекеттерін дамыту бойынша жұмыс өздігінен жүзеге асырылады. Тәжірибеде байқап жүргендей, бастауыш сынып мұғалімдерінің аз ғана бөлігі әмбебап оқу

әрекеттерін қалыптастыру талабын жүзеге асыруға тырысады. Әмбебап оқу әрекеттері дамуының стихиялық және кездейсоқ сипаты мектептегі оқытудың өткір проблемаларында – оқушылардың оқу мотивациясы мен танымдық бастамасының төмен деңгейінде, оқушылардың оқу және танымдық іс-әрекеттерді реттеу қабілетінде, жалпы танымдық және логикалық іс-әрекеттердің жеткіліксіз қалыптасуында және мектептің дұрыс жұмыс істемеуінің, девиантты мінез-құлықтың өсуінде көрінеді.

Қалыптасқан жағдайға балама ақыл-ой, парасаттылық, қарым-қатынастың жоғары деңгейі және әртүрлі пәндік салаларда қолдануға дайын болу, сыншылдық, игеру сияқты алдын-ала анықталған қасиеттері бар әмбебап оқу әрекеттерін мақсатты түрде жүйелі түрде қалыптастыру болуы керек.

Бастауыш сынып оқушыларының әмбебап оқу әрекеттерін қалыптастыруды жетілдіруде, оны тәжірибеде кеңінен қолданысқа қоюда келесідей ұсыныстар береміз:

- бастауыш сынып мұғалімдеріне арналған әдістемелік жұмыстарды күшейту;
- әмбебап оқу әрекетінің нәтижелерін талдау жұмыстары бойынша ата-аналарға консультативтік кеңестер арқылы дәлелдеулерді тарату.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Білім туралы Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі, №319-III Заңы (редакция 01.01.2016 жылы берілген өзгерістер мен толықтырулармен). - ИС BestProfi © 22.04.2016.
2. Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. -Астана, 2018 // <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/v1800016989> (қаралым күні: 20.10.2021 ж).
3. «Жаңартылған білім мазмұнын пилоттық енгізу туралы» №159 бұйрық – 2015.
4. Реале Дж., Антисери Д. Батыс философиясы: бастауынан бүгінгі күнге дейін: Оқулық./Ауд. Т.Х. Ғабитов, т.б. Алматы: 2012.-628 б.
5. Аверроэс. Опровержение опровержения / пер. под. ред. С.И. Еремеева. - М., 1999. 345 с.
6. Асмолов А. Г. (2008) Как проектировать универсальные учебные действия в начальной школе: от действия к мысли: пособие для учителя / А.Г. Асмолов, Г.В. Бурменская, И.А. Володарская и др. под ред. А.Г. Асмолова. - М.: Просвещение. - 151 с.
7. Педагогикалық сөздік: Педагогика / жалпы редакциясын басқарған э.ғ.д., профессор Е. Арын. - Павлодар: «ЭКО» ҒӨФ, 2006. – 482 б.
8. Занков Л.В. Избранные педагогические труды. - М., 1990.- С. 40-43.
9. Репкина Г. В., Заика Е. В. (1993) Оценка уровня сформированности учебной деятельности: в помощь учителю начальных классов. Томск.: Пеленг. - 61 с.
10. Тюрикова С. А. (2014) Коммуникативные универсальные учебные действия: сущность и показатели сформированности *Communicativum universalis educational actiones: natura et ligula consequat* Интернет-журнал «Науковедение». Выпуск 3, май-июнь. - С. 13-17.
11. Fejzuldaeva S., Ybyraimzhanov K., Ishanov P., Mailybaeva G., Beisenbaeva A. Vocational training of future elementary school teacher by means realization of inter-subject continuity // *Revista de Ciencias Humanas y Sociales Año. – Maracaibo; Venezuela, 2018. – Vol. 34, №85-2. - P. 479-516.*

Reference

1. Bilim týraly Qazaqstan Respýblikasynyń 2007 jylǵy 27 shildedegi, №319-III Zańy (redaksiya 01.01.2016 july berilgen ózgerister men tolyqtyryǵarmen). - IS BestProfi © 22.04.2016.
2. Bastayshy bilim berýdiń memlekettik jalpyǵa mindetti standarttary. -Astana, 2018 // <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/v1800016989> (qara kún: 20.10.2021 j).
3. "Jańartylǵan bilim mazmunyn pilottyq engizý týraly" №159 buryq – 2015.
4. Dj. Reale, D.Antiseri Batys filosofiasy: bastaydan búgingi kúнге deuin: Oqýlyq./ Aýd. T. h.ǒabitov, T. B. Almaty: 2012.-628 b.

5. Averroes. *Teriske shyǵary / per.astynda. red. S. I. Eremeeva.* - M., 1999. 345 b.
6. Asmolov A.G. (2008) *bastayysh mektepte ambebap oqy areketterin qalai jobalay kerek: areketten oiǵa: muǵalimge arnalǵan nusqaylyq / A. G. Asmolov, g. v. Byrmenskaia, i. A. Volodarskaia jane t. b. red. A. G. Asmolova.* - M.: Aǵarty. - 151 b.
7. *Pedagogikalyq sóz: Pedagogika / Jalpy redaksiyasyn basqarǵan e. g.d., profesor E. Aryn.* - Pavlodar: "EKO" GOF, 2006. – 482 b.
8. Zankov L. v. *tañdalǵan pedagogikalyq jumystar.* - M., 1990.- B.40-43.
9. Repkina G. V., Zaika E. V. (1993) *oqy is-areketiniñ qalyptasy deñgein baǵalay: bastayysh synyp muǵalimine kómektesy. Tomsk.: Peleñ.* - 61 b.
10. Túrikova S.A. (2014) *kommunikativti ambebap oqy is-areketteri: Communicativum universalis educational acciones: natura et ligula consequat "Gylymtany"Internet-jýrnaly. 3 shyǵarylym, mamyr-maysym.* - B.13-17.
11. Fejzuldaeva S., Ybyraimzhanov K., Ishanov P., Mailybaeva G., Beisenbaeva A. *Vocational training of future elementary school teacher by means realization of inter-subject continuity // Revista de Ciencias Humanas y Sociales Año. – Maracaibo; Venezuela, 2018. – Vol. 34, №85-2. - P. 479-516.*